

درس هجدهم

هویت

انتظارات یادگیری

انتظار می‌رود دانش‌آموزان با یادگیری این درس بتوانند:

- مفهوم هویت و ابعاد فردی و اجتماعی آن را با ذکر مثال، بیان کنند.
- درباره تأثیرات متقابل هویت اجتماعی و فردی بر روی یکدیگر، مصادیقی بیان کنند.
- درباره نقش فرد در تغییر هویت خویش و ویژگی‌های انتسابی و اکتسابی، گفت‌وگو و اظهارنظر کنند.
- «ملت» را تعریف نمایند و عمده‌ترین عناصر هویت یک ملت را نام ببرند.
- ویژگی‌های مهم هویت ایرانی را بیان و به روش‌های مختلف معرفی نمایند.
- به لزوم حفظ هویت و انسجام ملی، حساس شود.

مواد و وسایل مورد نیاز

کتاب درسی، نمونه‌هایی از اسناد هویتی مانند گذرنامه، شناسنامه، کارت ملی به صورت اصل یا کپی، تصاویر پرچم و سرود ملی، نقشه ایران و همسایگان (مرزهای ایران).

پیشنادهایی برای شروع و پیشبرد درس‌ها

آماده کنید

برای ایجاد انگیزه و آمادگی از چند نفر از دانش‌آموزان بخواهید جلوی کلاس بایستند و خود را معرفی کنند (فعالیت ۱ صفحه ۱۲۰ کتاب). آنها را راهنمایی کنید که فقط به مشخصات ظاهری جسمانی و شناسنامه‌ای بسنده نکرده و درباره علایق، خصوصیات اخلاقی، استعدادها و نظایر آن و همچنین ویژگی‌های اجتماعی خود نیز صحبت کنند. سپس از آنها بخواهید خود را در یک موقعیت فرضی در حضور دانش‌آموزان سایر کشورها قرار دهند و خود را به عنوان یک ایرانی معرفی کنند. سپس کپی اسنادی چون کارت ملی، گذرنامه و شناسنامه را در اختیار آنها قرار دهید تا مشخص کنند در هر یک کدام ویژگی‌های فردی و اجتماعی درج شده است.

سپس دو ستون روی تابلو رسم کنید و با توجه به پاسخ‌های دانش‌آموزان مشخصات فردی و مشخصات اجتماعی را که به آن اشاره می‌شود در هر ستون جداگانه بنویسید. در این مرحله می‌توانید دربارهٔ چگونگی معرفی خود از سوی افرادی که به خواستگاری می‌روند، برای استخدام در یک شرکت مراجعه می‌کنند، می‌خواهند خانه‌ای اجاره کنند و نظایر آن، و پرسش و پاسخ‌هایی که در این زمینه بین دو طرف رد و بدل می‌شود، گفت‌وگو کنید.

آموزش دهید

با استفاده از دسته‌بندی پاسخ‌های دانش‌آموزان به دو مقوله ویژگی‌های فردی و ویژگی‌های اجتماعی هویت فردی و اجتماعی را توضیح دهید. به منظور پیوند با درس قبل یعنی فرهنگ، توضیح دهید که انسان‌ها به دلیل زندگی اجتماعی در موقعیت‌های اجتماعی گوناگون قرار می‌گیرند و بعد هویت اجتماعی نیز دارند و همواره عضو گروه‌هایی مختلف اجتماعی خواهند بود. برای مثال هر دانش‌آموزی به گروه دانش‌آموزان یک مدرسه تعلق دارد.

در این مرحله، از دانش‌آموزان بخواهید دربارهٔ ویژگی‌های فردی فکر کنند و بگویند آیا این ویژگی‌ها در همهٔ یکسان است یا خیر؟ ویژگی‌های جسمانی، اخلاقی، استعدادها و ... در افراد انسانی چه تفاوت‌هایی دارد؟ این متفاوت بودن چه مزیت‌هایی دارد؟

آیا هر فرد، یک مخلوق منحصر به فرد و خاص است؟ چگونه با استفاده از اثرانگشت یا قرنیۀ چشم در موارد مختلف (شناسایی، جرم‌شناسی، حضور و غیاب، و ...) هویت افراد را شناسایی می‌کنند؟

تأکید کنید که خداوند موجودات را متفاوت آفریده است و امتیاز آنها بر یکدیگر چنان‌که در قرآن کریم ذکر شده، تنها به تقوای آنها است. بحث را به سوءاستفاده‌های اخلاقی از تفاوت‌های جسمانی مانند جنسیت، نژاد و رنگ پوست و ... سوق دهید و تأکید کنید که در طی تاریخ متأسفانه برخی انسان‌ها، این گوناگونی و تفاوت‌ها را دستاویز استعمار، تحقیر و محکوم نمودن گروهی دیگر، قرار داده‌اند.

* با انجام فعالیت‌های ۲، ۳، ۴ و ۵ صفحه ۱۲۲ کتاب، از طریق بحث و گفت‌وگو، موارد زیر را نتیجه‌گیری

کنید و بر روی آن، تأکید نمایید:

- ما در شکل‌گیری بعضی ویژگی‌های هویتی خود نقشی نداریم، مانند مکان تولد، جنسیت، شکل و قیافه و ... به همین دلیل هرگز نباید خود را از آنچه که در آن نقشی نداریم، سرزنش کنیم.

- ما در شکل‌گیری بسیاری از ویژگی‌های هویتی خود نقش داریم؛ زیرا انسان موجودی دارای انتخاب و اراده است. ما می‌توانیم استعدادهای خود را شکوفا کنیم، صفات اخلاقی و ویژگی‌های اجتماعی خود را تغییر دهیم و بهبود ببخشیم.

- ویژگی‌های هویت جسمانی و روانی افراد بر یکدیگر تأثیر می‌گذارند.

- ویژگی‌های هویت فردی و اجتماعی افراد بر یکدیگر تأثیر می‌گذارند.

پاسخ فعالیت ۲- برای مثال یک فرد خشن و عصبی در یک تیم ورزشی ممکن است، افراد را به خشونت، تشویق نماید و روی آنها تأثیر بگذارد یا عضویت در یک گروه اجتماعی مانند حافظان محیط‌زیست منجر شود تا فرد در زندگی شخصی خودش از لطمه زدن به محیط‌زیست یا اسراف منابع جلوگیری کند و یا قرار گرفتن در یک گروه با رفتار نامناسب، سبب شود فردی برخی رفتارهای آنها را تقلید کند و این رفتار به مرور جزئی از ویژگی‌های او بشود.

پاسخ فعالیت ۳- اگر فردی به خودشناسی بپردازد و نقاط ضعف و توانمندی‌های خود را به درستی

شناسایی کند، می‌تواند در راه تقویت نقاط مثبت و برطرف کردن نقاط ضعف خود، برنامه‌ریزی و تلاش کند.

پاسخ فعالیت ۴- خیر، زیرا فرد در ویژگی‌های انتسابی خود نقشی ندارد، ما هرگز نمی‌توانیم فردی را به

خاطر داشتن چهره خاص یا به دنیا آمدن در یک مکان، مورد سرزنش قرار دهیم، اما درباره رفتارهای غلط او که اکتسابی بوده و قابل رفع است، می‌توانیم قضاوت کنیم.

پاسخ فعالیت ۵- بله، ما نقش داریم. ویژگی‌های اکتسابی را می‌توانیم با اراده و اختیار و تلاش، تغییر دهیم.

برای مثال ویژگی‌های اخلاقی، شغلی، تحصیلی و ...

نکته مهم این است که بتوانیم ارزش‌های اخلاقی نظیر پرهیز از تمسخر و سرزنش کردن دیگران به دلیل

خصوصیات انتسابی مثل قد و وزن و خانواده و ... و احترام گذاشتن به تنوع استعدادها و مثبت انگاشتن و توجه و

تلاش برای ارتقای ویژگی‌های هویتی اکتسابی خود را ترویج و در دانش‌آموزان درونی کنیم.

* در مرحله بعد، تعریف ملت را بر روی تابلو بنویسید و با ذکر مثال‌هایی به ملت‌های مختلف اشاره کنید.

توجه:

* یک کشور، یک واحد سیاسی است که از هم به آمیختن سه عنصر «سرزمین»، «ملت» و «حکومت» پدید

می‌آید و اگر این سه عنصر از یکدیگر منفک شود، کشور نابود خواهد شد.

حکومت یا «State» جنبه‌ای کلی و دائمی دارد، در حالی که دولت یا «Government» جزئی از حکومت

است و پدیده‌ای موقت و دوره‌ای براساس انتخابات و قانون اساسی هر کشور است.

* مفهوم ملت با «امت» از دو جنبه، تفاوت دارد؛ نخست اینکه «ملت» وابسته به سرزمین مشخصی است،

یعنی مفهومی «درون‌فردی» است. پدیده‌ای ناشی از یک عامل فرهنگی یعنی «دین» است؛ حال آنکه مفهوم ملت

پدیده‌ای حاصل پیوند چند عامل فرهنگی و محیطی است.

* نکته دیگر آنکه با توجه به آیه شریفه قرآن کریم که می‌فرماید ما شما را از یک مرد و زن آفریدیم و

شما را به صورت شعوب و قبایل مختلف قرار دادیم تا یکدیگر را بشناسید، تردیدی باقی نمی‌ماند که اصل ملت

بودن و هویت ملی داشتن با اسلام مغایرت ندارد.

از دانش‌آموزان بخواهید خود را در یک موقعیت فرضی قرار دهند و بنا را بر این بگذارند که می‌خواهند هویت ملی خود یعنی ویژگی‌های خود را به عنوان یک ایرانی به تعدادی دانش‌آموزان یا افراد خارجی بشناسانند، چه ویژگی‌هایی را به عنوان هویت ملی خود بیان کنند.

ایده‌های دانش‌آموزان را روی تابلو بنویسید و در آخر در قالب پنج مقوله سرزمین ایران، دین اسلام، تاریخ و میراث فرهنگی کهن، زبان فارسی و انقلاب اسلامی، دسته‌بندی کنید و درباره هر یک، بحث و گفت‌وگو کنید.

شما می‌توانید قبل یا بعد از این مقوله، مثلی را بر روی تخته رسم نمایید و بر روی سه ضلع آن، تاریخ، فرهنگ و سرزمین (زمان، مکان و جامعه) را به عنوان سه عنصر مهم هویت هر ملت بنویسید و بر آن تأکید کنید.

سرود جمهوری اسلامی ایران را در کلاس پخش کنید. دانش‌آموزان در هنگام پخش سرود از جای خود برخیزند. سپس از آنها بپرسید چرا هنگام پخش سرود ملی یا برافراشتن پرچم، به حالت احترام می‌ایستیم.

از آنها بپرسید وقتی به مناسبتی، برای مثال موفقیت در یک مسابقه یا نظایر آن، سرود جمهوری اسلامی پخش می‌شود، چه احساسی دارند؟

به پایان ببرید

مفاهیم هویت، هویت فردی، هویت اجتماعی و هویت ملی و ارتباط این ابعاد را با یکدیگر مرور و جمع‌بندی کنید و خلاصه‌ای از هر یک را بیان نمایید. به عنوان تکلیف پایانی از دانش‌آموزان بخواهید فعالیت ۶ صفحه ۱۲۵ را در منزل انجام دهند. البته دانش‌آموزان را تنها مقید به نوشتن «نامه» نکنید، چون ممکن است برخی دانش‌آموزان بتوانند در قالب روزنامه دیواری، پوستر و نظایر آن، ویژگی‌های هویت ایرانی را معرفی کنند. اجازه بدهید دانش‌آموزان برحسب استعداد و علاقه‌شان، انتخاب کنند و فرصتی را ایجاد کنید تا در یک جلسه، نتایج کار را در کلاس ارائه نمایند و در معرض نقد دیگران بگذارند.

محورهای عمده ارزشیابی

بیان مفهوم هویت و آوردن مثال و مصادیقی درباره ابعاد فردی و اجتماعی هویت و تأثیرات متقابل آن، شرکت در گفت‌وگو پیرامون نقش فرد در تغییر هویت خویش، تعریف ملت و بیان عناصر عمده هویت یک ملت و همچنین معرفی و بیان ویژگی‌های مهم هویت ایرانی-اسلامی به روش‌های مختلف از محورهای عملکرد ارزشیابی این درس است که از طریق ارزشیابی مستمر و استفاده از برگه‌ها خودارزیابی، سیاهه بررسی و مشاهده گفت‌وگو و بحث و اظهارنظر و ارزیابی فعالیت‌های محوله و آزمون‌های کتبی و شفاهی، قابل سنجش است.

ملاحظات یادگیری/دانشنی‌های معلم

* بر نکات اخلاقی و تربیتی این درس و درونی‌سازی ارزش‌های مدنظر، تأکید کنید. احترام به تنوع انسان‌ها به عنوان مخلوقات خداوند و پرهیز از تمسخر یا سرزنش افراد به دلیل ویژگی‌های انتسابی، ایجاد نگرش مربوط به توانایی و اختیار و اراده برای به وجود آوردن تغییرات هویتی مطلوب در خود از جمله مواردی است که باید مورد ملاحظه قرار گیرد.

* احساس تعلق به کشور و هویت ملی و احترام به وحدت و انسجام در عین ارج نهادن به تعلقات بومی و محلی، از جمله ارزش‌هایی است که در حین آموزش باید انتقال و پرورش آن مدنظر قرار بگیرد.

معرفی منابع برای مطالعه بیشتر دیران (فصل نهم)

- هویت ملی، جعفر ربانی، انتشارات انجمن اولیا و مربیان، تهران ۱۳۸۱.
- بنیادهای هویت ملی ایران (چارچوب نظری هویت ملی شهروندمحور)، پژوهشگاه مطالعات فرهنگی - اجتماعی، ۱۳۸۱.
- هویت، مسئله هویت و سبک زندگی (مجموعه فرهنگ و اندیشه)، مرتضی طلائی، دفتر پژوهش‌های فرهنگی، تهران ۱۳۹۳.
- جهانی شدن، فرهنگ و هویت، احمد گل محمدی، نشر نی، تهران ۱۳۸۱.
- زمینه فرهنگ‌شناسی، محمود روح‌الامینی، انتشارات عطار، تهران ۱۳۹۴.
- مبانی جامعه‌شناسی، عبدالحسین نیک‌گهر، انتشارات رایزن، ۱۳۶۹.
- مبانی جامعه‌شناسی، بروس کوئن، ترجمه دکتر غلامعباس توسلی و دکتر رضا فاضل، انتشارات سمت، چاپ ۲۶، تهران ۱۳۹۳.
- جامعه‌شناسی، آنتونی گیدنز و دیگران، ترجمه حسن چاوشیان، نشر نی، تهران ۱۳۹۴.
- جامعه‌شناسی، آنتونی گیدنز و دیگران، ترجمه منوچهر صبوری کاشانی، نشر نی، تهران ۱۳۹۳.
- مبانی مردم‌شناسی، محمود روح‌الامینی، نشر دانشگاه پیام نور، ۱۳۸۶.